

Tot wonder aller Lande,
Van vier weer seven maackt.

De Haagse predikant Johan van Vollenhoven dichtte niet lang daarna aan de hand van psalm 135 : 7

— Hij doet dampen opstijgen
van de einden der aarde,
Hij maakte bliksemen bij den regen
Hij doet den wind uit zijn schatkamers uitgaan —

Over de „Verwoesting van Bozra in Edom”⁸⁾, zoals deze in het 34e hoofdstuk van de profetieën van Jesaja beschreven wordt. Zijn bedoeling was om in 4-regelige verzen (waarbij de melodie is aangegeven) het „Onweder en Stormwind”, die Utrecht teisterden, met dit Oud-Testamentische verhaal te vergelijken, natuurlijk om er de nodige lering uit te trekken. Of hij daarin geslaagd is, wordt gaarne aan de lezer overgelaten. Hier zijn enkele van zijn 39 verzen:

Soo even heeft dien storm, den Dom daer
ne'er gedreven,
En plotseling in puyn, in gruys en stof verkeerd.

Het scheen door schrander konst kon dat
gestel niet swichten,

Soo vast, soo sterck gebouwd;
En God beveeld maer een, van dees geswinde
schichten,
Daer door de grondslagh werd te morssele
gedouwd.

De steunsels dwars verset, en uyt haer plaets
gewrongen,

Hoe nauw aen een gehecht
En sulk een swaer gewicht, verdrayd, en soo
verdrongen
Dat kruyn, en welffsel op den drempel sijn
gelecht.

Want 't was als of de aerd wou van de Grond
verbeuren,

En door een sulffer vlam,
Met vreesselijck geluyd, de wolcken open
scheuren,
En dat de laatste uur, de Wereld over quam.

Daer door soo wonder stuck, werd in der yl
verslonden

't Geen Eeuwen scheen te staen,
Dat in een oogenblick, geen steen of steen
gevonden
Wierd van dit machtigh werck, door 't
schricklyck fel Orcaen.

Soo dat dat Hooft-cieraed leyd in sijn gruys
begraven,

't Geen schatten, rust en sweet
Bij na een Eeuw verslond, en daer soo menigh
Braven
Sijn konst, sijn sorgh, en kragt, had noestigh
aen-besteet.

Van Vollenhoven maakte met zijn verzen een grote indruk op zijn tijdgenoten. In ieder geval waren er veertien van hen - misschien op verzoek van de uitgever of van Van Vollenhoven - bereid om een soort „aanbeveling” te dichten, bestemd om vóór de „lofgedichten” te worden gedrukt. Johan Pluimer vindt de volgende woorden:

Vollenhoven, hoe heeft zich mijn geest
verwondert:
Door uwe helde-zang op uwe stichtzen Dom?
Gy maakt my waarelijk op dat muzijk schier
slom,
Nu zulken hooge toon in uwe vaerzen dondert.

Naar dat dan endelijk de droefheid was
geweeken,
Zag elk de vruchten aan van 't vreeselijck
gewelt:
Veel eeuwen arbeids in een oogenblik gevelt;
Daar over honderd jaar de weereld van zal
spreeken.

In 6 regels vervolgt J. de Wees:

Het schriklijk onweêr sloeg den grooten
Dom-Kerck needer,
Dat trof het Sticht in 't hart', doch vroome
Zielen 't meest';
Maar Vollenhovens hand, van een Godvrugten
geest'
Gedreven, die verheft 't gevallen Gods Huys
weeder;
Zijn stichtelijck Gezang verdooft het droef
misbaar,
En zijne Pen, verstrekt een nieuwe Kerk-pyhaar.

en Govert Bidloo vraagt zich af:

't Alout gesticht leit neergesmeeten,
De Dom Kerck, Utrechts Pronk gebouw,
Van een gesloopt, uyt een gereeten,
Zet Utrecht over al in rouw.
Was dan na zoo veel ramp, en lyen:
Na 't schrikkelijke Krijgs-gewelt,
Uw ondergang niet te vermyen,
Maar van het noodlot vast gestelt!

In het door mij geraadpleegde exemplaar prijst - als laatste van de 14 en met eigen hand geschreven - Wilhelmus de Ridder op de volgende wijze het werk van Van Vollenhoven aan:

God is een wesen aller wesen,
Te eeren, duchten en te vresen,
Hij is een God die wonderen doet,
Waardoor den mensch verbaast staen moet.

Als hij sijn stem maar eens gaet geven
Hij doet het alles schricken, beven,
De stemme van sijn Majesteijt
Die goet verselt met heerlijkheijt.

Hij smijt daardoor den hoogen ceder
Op Libans top geplant ter neder.
Sijn stem maect dat de steenrots splijt,
En dat de hinde jongen smijt.

Dees stemme liet sich onlanghs hooren
Tot Utrecht; maar dat had geen ooren,
veel min een hert om te verstaen
Wat haar dees stem quam seggen aen.

Men sagh de lucht van verre broeijen,
En stracx men hoort het brullen loeijen
En donderen met groot getier,
De stormwint huijlt, het blixemvier.

Schiet nae de aerd' de donder schooten
Die rollen gints en weer, en stooten
Ter neder al wat haar ontmoet,
En smijten 't alles onder voet.

Men siet dat kercken, toorens, huijsen
Met eenen slagh tot stof vergruijsen,
De domkerck selfd dat swaer gebouw
Dat d'eeuwen als verduuren souw.

Dat boven alles uijt quam kijcken,
En als vorstinne stond te prijcken
Van alle kercken in het rond,
Dat leijt door eenen slagh te grond.

En plotselijck ter neer gesoncken,
Dat werck dat uijt een rots gekloncken,
En eeuwich scheen te sullen staan,
Is in een ogenblick vergaen.

Soo quam die grooten Heer der Heeren,
Door dese stem aen Utrecht leeren,
Te doen recht en gerechticheijt
Naedat hij eenen rijmen tijd.

Getracht had door sijn boetgesanten
Sijn vrede haar in 't hart te planten
Maar Utrecht had het woort van God
Veracht, versmeten, ja bespot.

Soo was 't dan recht dat Utrecht hoorden
Een harder stem, dewijl 't de woorden
Die liefflijck waren ende soet
Veracht had met een trots gemoet.

Het onderzoek naar de gevolgen van de „storm” van 1 augustus 1674, die het schip van de Utrechtse Dom neerhaalde en ook elders in ons land, met name in Noord-Holland veel schade aanrichtte, begon in 1971 door een zg. „paleografische werkgroep” van het Utrechtse Gemeentelijk Archief. Deze werkgroep bestond het laatste jaar uit de dames: mevrouw drs. H. Borsje-Hillebrand, mevrouw C. F. M. Engelbrecht-Schmid, mejuffrouw I. van Rie te Utrecht, mejuffrouw drs. J. C. Weehuizen te De Bilt en de heren mr. H. Engelbrecht te Utrecht en J. H. M. Stokman te Bodegraven. Zonder hen en enkele van hun voorgangers zou aan het gebeuren in 1674 maar nauwelijks aandacht kunnen worden besteed en zou dit artikel wellicht nimmer op papier zijn gezet. Op de al genoemde expositie zullen de resultaten van het archiefonderzoek worden getoond, samen met het vermaarde door de 17e eeuwse kunstenaar Herman Saftleven getekende „ooggetuigeverslag”. Aan deze tekeningen werd een doctoraal-scriptie gewijd door drs. A. F. E. Kipp te Utrecht. Alles zal worden samengebracht in een catalogus waarnaar hier met nadruk wordt verwezen.

Och dat nu Utrecht leerde opmercken
Op sulcken woord, op sulcke wercken
Want dees stem is een predikant
Die boete roept tot kerck en lant.

En wat sijn 't land al aen komt seggen
Van Vollenhoven uijt gaet leggen
In Sijn weergadeloos gedicht
T' is waerdigh dat het in ons Sticht.

Met gouden lettren word geschreven
En oock in 't herte in gedreven
Van ider die het hoort off leest
Niet door ponçoen, maar 's Heeren geest.

Soo sal met het gedicht oock leven
Des dichters naem, die 't heeft geschreven
En sal noijt rotten noch vergaen
Soolangh het Sticht in 't Sticht sal staen.

Maar onwaerdeerbare Vollenhoven,
U dicht gaet verr'mijn loff te boven,
En daarom sal ick swijgen stil,
T' onbreeckt aen kracht, en niet aen wil.

In de vaderlandse geschiedenis is wel meer over de „orkaan” van 3 eeuwen geleden geschreven. De bedoeling van dit verhaal is - aan de hand van

enkele voor de hand liggende oorspronkelijke uitgaven - te wijzen op het oordeel van de mens over het natuurgeweld en vooral op het feit hoe men achter het „tempeest" van vroeger en achter het natuurgeweld van vandaag vaak de hand van de Schepper van hemel en aarde zag en ziet⁹⁾.

A. Graafhuis

Wijk bij Duurstede of een andere stad?

1) Weerkundigen beweren dat begrippen als „storm" en „orkaan" hier niet passen. Het gaat om een „koufront" dat vergezeld ging van zware windstoten, hagel, bliksem en donder.

2) De bijbel werd in 1890 door Grietje Smaling aan de Gereformeerde kerk geschonken voor de kansel van de Westerkerk. Zie Utr. Kerkblad van 16-10-1971.

3) Dat wil zeggen 1 augustus 1674 volgens onze kalender.

4) De Donder-basuyne Godts geblasen over Hollandt en Uyttert op den 1. Augustus 1674, zijnde Beedach 's avondts tusschen 7 en 8 uren t' Amsterdam. Gedrukt voor de Liefhebbers. 1674. (Bibl. over Utrecht nr. 789, G(emeentelijk) A(rchief) U(trecht).

5) Het gewest Utrecht was met alle mogelijke middelen buiten de „Unie" gehouden.

6) Dit wijst natuurlijk op de Franse bezetting.

7) De Franse lelie.

8) Lof-Gedichten, op de Verwoesting van Bozra. Stichtelijk en beweeghlyck op de komst der regemaet gebracht, en schriftmatig uytgebreyt, door Johan van Vollenhoven. Behelsende het nederstorten van den Utrechtsen Dom-kerck. Utrecht bij Willem Clerck op de Neude (z.j.). (Vriendelijk ter inzage verstrekt door H. J. de Soeten te Utrecht.)

9) Op een aantal aspecten van het natuurgeweld van drie eeuwen geleden zal de aandacht worden gevestigd tijdens een tentoonstelling, welke vanaf 1 augustus a.s. in het Centraal Museum wordt gehouden. Dat kan o.m. omdat er op het Gemeentelijk Archief, dat bij het organiseren van tentoonstellingen met genoemd museum samenwerkt, veel onderzoek is verricht.

Reactie op "Kolen"

Op de vraag van Gibo Smilda in het februari-nummer heeft mej. dr. J. Hollstelle ons de volgende inlichting verstrekt. Bij die „Zwolve of Overijsselse Koolen" moet men niet aan steenkolen denken. Het gaat hier om houtskool, dat vervaardigd werd uit turf die in de kop van Overijssel gewonnen werd. Zwolle was een bekend centrum voor dit produkt. Hiermee zijn dus de geografische namen verklaard. Goud- en zilversmeden worden in de geciteerde advertentie genoemd omdat zij houtskool in hun bedrijf gebruikten als een zacht te verwarmen ondergrond bij het smeden van voorwerpen.

De in het maart-nummer gepubliceerde foto van het houten paneel, dat Wijk bij Duurstede zou voorstellen, geeft me aanleiding enig commentaar te geven.

Op de eerste plaats heb ik contact opgenomen met het Rijksbureau voor kunsthistorische documentatie in Den Haag, waar men bleek te beschikken over de door de Galerie Friederike Pallamar te Wenen in 1973 uitgegeven catalogus.

Op bladzijde 88 daarvan stond de navolgende omschrijving:

„Seltener holländischer Landschaftsmaler, der in Heuschen (bedoeld is Heusden), Dordrecht, Utrecht und Amsterdam gearbeitet hat.

Seine weiten Flusslandschaften, mit dünnen Farben in braunen Schattierungen gemalt, erinnern in ihrem idyllischen Reiz stark an Jan van Goyen und Aert van der Neer, unter welchen Namen noch manches von Meerhounds Gemälden geführt wird.

Werk:

RHEINBLICK AUF WIJK BEI DUURSTEDÉ. Holz: 27,2 x 33,7 cm. Voll bezeichnet. Eine kunsthistorisch besonders interessante Stadt-Ansicht des Meisters. Blick von den Ufern des Rheins, der hier Lek genannt wird, auf die alte Stadt mit ihrer gotischen Kriche aus dem 14. Jahrhundert, Stadttor mit Stadmauern und das alte Schloss aus dem 13.-15. Jahrhundert, in dem die Bischöfe von Utrecht residierten und Philipp von Burgund.

Provenienz:

Sammlung N. M. Friberg, Stockholm 1950. Privatbesitz in Basel, 1973.

Literatur:

A. Bredius, JAN MEERHOUD, in Thieme-Becker, Band XXIV, p. 333, Leipzig 1930."

Met interesse heb ik de afbeelding bestudeerd. Ze lijkt me een nogal vrije vertaling van wat Wijk bij Duurstede - van uit het oosten en niet vanuit het